

41.

Eestl Kirjanduse
Op. kerra M. E. E. E.
kirjutajaks.

Esimene anne.

A. Saal.

mariku
tunnid.

Tutud ja laulud mitmekeelise sisuga.

Tartus 1892.

G. Grenzstein'i kirjastus.

Hind 15 kop.

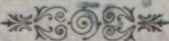
Amariku tunnid.

Zutud ja lausud
mimikesise sisuga.

I.

Kirjutanud

A. Saal.

Tartus, 1892.

Trükitud A. Grenzsteini trükikojas.

Дозволено цензурю. — Дерптъ, 18 ноября 1892 г.

Üks unustamata tund.

Julus juunikuu päew oli käes. Taewas oli selge, walgjassinine ja lõuna päike paistis soojaste alla. Rõõska taewasina warjasiwad ainult sin ja seal weel mõned pilwetombukesed, mis mõne tunni eest tulnud wihmast järele oliwad jäänud.

Mööda pikka puisteed astusiwad kosutama õielõhna lehil kaks üksikut jalutajat linnast kauge-male metsa poole. Puistee lõpul meelitas neid wana pink puikama. Nad wõtsiwad mõlemad selle peal istet. Wende ümber laulsiwad linnu perekon-nad ja hüppasiwad oksast oksa. Palawad päikese kiired tungisiwad läbi paksude puude ka weel tolmula jalgte peale ning soe, pehme tuuledõhk kandis wärsket õielõhna istujate ninasse. Mõned üksikud weetil-gad, mis hilisest wihmast weel pöösaste ehk lehtede wilusse jäänud, kuhu nüüd päikese kiired tun-ginud, särasiwad hülkawates wärwides, kuni tema kiired nad ära jõiwad. Siis kadusiwad nad pikalt kustawa tähe wiisil ära.

Loodus ümber ringi näis õnne, waikist, se-gamata õnne wälja hingama. Jalutajad wana pingi peal waatasiwad waikselt eneste ümber, nad nägi-wad rõõmust looduse elu, tundsiwad ta õnnelist hin-

gamist eneste ümber, siiski kõlas nende rinnast üks kurblik toon selle tumma rõõmu sekka, mis loodusest vastu paistis.

— Kas ei ole ilus? küsis noormees.

— Väga ilus, vastas neiu lühedalt ja jäi siis wait.

See lühike vastus oli Antonile imelik, sest ta ei olnud sugugi veel wälja rääkida saanud, mis ta ilusaks nimetas.

— Mis peale sa „wäga ilus“ ütlesid? küsis Anton naeratades.

Neiu waatas imestades oma seltsilase otsa.

— Sinu küsimise peale.

— Aga kas sa ka tead, mis ma sellega mõtlesin?

— Sa tahsid teada, kas see koht sin ilus on. Ta on wäga ilus.

Anton jäi wait.

„Oh see ilmasüüta lapsuke, ei mõtle millegi muu, kui ilusa ilma ja kauni looduse peale“, mõtles Anton iseeneses.

Ka neiu oli wait, ta ilusad silmad waatasiwad kaugele enese ette; ta õrnad roosikarwalised huuled suu ümber wärisesid waewalt arusaadawalt; ta laskis oma pea rinnale, nii et lai kübara äär ta silmad Antoni eest ära warjas.

Tasakeste löstis Anton ta kübara silmade eest üles. Ruttu tõmbas neiu puhta taskurätikuga üle näo. Noormees waatas ta filmi, need oliwad maha

löödud. Peenikestelt laukarwadelt hiilgasivad weikesed lõhutud piisad ning pühitud palgedelt paistsivad weel kaunis selgeste pisarate niisked jäljed.

— Miia, mis sind kurvastab? küsis Anton osawõtliku imekspanemisega.

— Ma mõtlesin selle peale, et ma homme mitte enam siin ei wõi olla.

Anton ehmatas. See oli ju wiimane päew, mil koos wõiswad kõndida. Enne kui päike teist korda nii kõrgel seisis, oli ta neiu siit kaugel, kaugel. Ta tundis oma südames häkiste rõhuvat raskust, mis ta rõõmsa meelele otsa tegi.

— Kas lahkumine sind nõnda kurvastab? Miia waatas tumedalt küsija otsa.

— Miks sa ei räägi, Miia?

— Mul ei ole midagi rääkida.

— Sa ei leia wastust mu küsimise peale?

— Ära küsi minult seda!

Ja nende sõnade juures noeratas ta. Aga see naeratus tuli sunnitud südamest.

— Sa oled rõõmus? küsis Anton.

— Rõõmus pean ma ka olema, wastas ta pealt näha üsna rahuliselt. Mu wiimne soom, mis mul weel oli, on täide läinud. Müüd wõin ma minna, mul ei ole enam midagi soowida. Homme wiib raudrong mu siit kaugemale, ainult mälestused wõtan ma enesega ühes. Meid ma igatsefsingi.

Ca huuled wajasivad kinni — ta silmad

waatasiwad tühja wirwendama õhu sisse. Anton wõttis õrnalt ta pehme kää oma peosse. Ta laskis waguasi oma kätt pigistada, ilma et oma silm wõetud sihist oleks ära pööranud.

— Sinu wiimane soow on täide läinud, illesid sa. Mis sugune soow see oli?

— Ma tahsin enne weel kord seda linna näha, kus sina elad, ja siis —

Ta jäi jälle wait.

— Ja siis? uuris Anton edasi.

— Siis, siis ei taha ma enam midagi soowida. Siis annan ma ennast oma saatuse kätte ja tahan oma ilusatest unenägudest lahkuda.

— Ma ei saa sinu sõnadest aru, rääkis Anton.

— Sa ei wõi ka neist aru saada.

— Mikspärast räägid sa siis nõnda arusaamata ja mõistatuslikult?

— Ma pean sulle arusaamata ja mõistatuslik olema.

— Aga mikspärast, mu hea Miia.

— Ära küsi seda. Ma ei wõi ometi mitte sulle selgemat keelt kõnelda.

— Sinu sõnad teewad mu rahutumaks — Miia, sul on imelised mõtted — mis on sinuga süündinud? Kas kuri ilm sulle ülekohut on teinud?

— Mulle ei ole keegi inimene ülekohut teinud, oli ta wastus. Ma ei wõi kellegi peale kaewata.

— Siis oled sa õnnelik inimene, rääkis Anton.

— Kui sa mu südamesse näeksid, siis ei räägiks sa mitte nõnda, sõnas neiu tasa.

— Kas sa siis mitte õnnelik ei ole?

Selle peale ei vastanud ta midagi. Ta laskis päewamarju sügavaste oma näo ette wajuda ning jäi waikselt nõnda seisma. Ta luges wärisewa kätega üht kirjutatud lehekest. Anton lõi oma silmad selle peale — see oli tema kirjutatud jutuke — „muinasjutt“. Ta tõmbas selle lehekesse neiu näppude wahelt ära ja tõstis päewamarju ülesse. Paksud pisarad katsiwad tema ilusaid koidulisi palgeid. Nagu kuldsed tähed hommiku koidu sees, nii hülgasiwad pisarad tema lõkendawate põskede peal.

— Sa nutad — Miia — hüüdis Anton sügawa liigutusega — mis on sul ometigi — oled sa haige?

Miia raputas pead.

— Mul on täna niisugune tuju — ma ei wõi pisaraid tagasi hoida; lasse mind nutta, rääkis ta ja ta heal wärises. Ma lootsin enese üle paremine wõitu saada — ma uskusin enese tugewama olema, aga mu süda ei hooli mu kindlateft ettewõtetest midagi.

— Miia, räägi selgemalt minuga — su õnad kõlawad nii tumedad, et ma kartma hakkam. Hatuke aega oli neiu sügawas mõttes.

— Olgu siis, rääkis ta wiimaks tasase, pea lammatatud healega. Ma ei ole oma südant weel kellegile wälja puistanud — ma olen oma lootus ja walu üksi oma teada hoidnud — ma tahtsin oma tundimusi üksi enese rinnas warjata — sina aga wõid seda kuulda. Homme ei ole mind enam siin ja siis tean ma ometi ühegi teise hinge ilmas, kes minu kannatust tunneb. Siis saad sa minust aru, siis ei ole mu sõnad sulle mitte enam mõistatuse sarnased.

Ta tõmbas wähe aega sügawaste hinge. Anton tundis enese rinnus äraseletamata rõhuvat walu. Ta aimas midagi, mis walustate ta südamesse saab torkama. Lootuse ja kartuse wahel oodates waatas ta oma ees nutja neiukele silmi.

— Juba kahe aasta eest sain ma ühe nooremehega tuttawaks, rääkis ta üksisilmi enese ette maha waadates. Tema oli wäga wiisakas ja kui ta ära läks, siis kirjutas ta mulle. Ma ei wistanud mitte. Ta kirjutas teist ja kolmat korda ning wiimaks wastasin ma ta tungiwa soowi peale. Ta tuli jälle minu isalinna, käis mind ja mu ema waatamas. Ta tunnistas mulle oma armastust, palus mu kätt enesele — ma ei annud talle mitte lootust. Ta lahkus kurwalt minust. Mõne aja pärast kirjutas ta mulle jälle — ma ei wistanud talle mitte enam. Siis oli ta mu emale kirjutanud ja mind enesele küsinud. Mu ema oli talle

wastu kirjutanud, et ta temaga väga rahul olla ning teda jõuluks kosja ootawat.

Ja ta tuli ka. Ema ütles mulle, et ma teda mitte ei tohtivat tagasi liikata; ma olin kohkunud selle üle, otsisin ühe oma ustawa sõbranna juurest abi, kes ikka minu poolt seisnud. Ka tema oli ema nõuus — ja mina seisin üksi kolme wastu. Nii palju jõudsin ma weel ära teha, et mitte jõulu ajal kihlusi ära ei peetud. Ära tõugata ei tohtinud ma teda mitte. Ma sain Suwiste pühadeni aego. Siis pidi ta tulema. Ma tellisin kirjalikult Jaanipäewani aega. Ta jäi Suwiste pühadeks tulemata ning töötas Jaani päewal mind kui oma mõrsjat vaatama tulla, ja see Jaani päew on weel ees — waewalt nädal aega. Anton, sa ei aima, mis ma kõik selle aja sees olen kannatanud. Ma ei tea tal mingit wiga — ta on mõistlik ja wiisakas igapidi, lugupeetud ametnik — aga kui ma selle peale mõtlen, et ma temaga elu aja ühes pean elama, siis kohkun ma selle mõtte ees ära. Kui palju ma sellepärast nutnud olen, seda ei tea keegi — ma olen Jumalat palunud, et ma teda armastada wõiksin ning wõnda oma hea ema siidame armsamat soowi täita suudaksin, aga ma ei ole ikka weel jõudnud ennast selle mõttega ära harjutada. Ma olen enesele surma soominud — ka see ei ole tulnud — ma elan weel. Müürid olen ma kindlaste otsuseks wõtnud, mitte enam koju tagasi minna. Ma tahan ilma sisse minna,

kust mind keegi enam üles ei leia — ma tahan walud jälle oma rinda masta, kus neid keegi enam ei pea nägema. Ma tahan rõõmust nagu näidata, kui mu süda ka meeleäraheitmisest lõhkeb. Roju ei lähe ialgi enam — kus ma oma elu ära olen rikkunud. Ma ei taha teda ka õnnetumaks teha, sest armastada ei wõi ma teda eladesgi.

Pisarate jõgi lämmatas ta sõnad. Palawad, põletawad pisarad langesiwad ka Antoni käe peale. — Miia, sul on keegi teine südames, kelle pärast sa teda wastu ei wõi wõtta? rääkis Anton tormiliste fundmustega.

— Kui mul ühtegi teist ei oleks, siis lähaksin ma temale, wastas Miia.

— Kes on see õnnelik?

— Ta ei ole minuga mitte õnnelik.

— Kust sa seda tead?

— Ma näen seda.

— Wahest petab sind film. Kas sa ei wõi mulle ütelda, kes see on?

— Sulle? Ei, seda ei wõi ma ialgi ütelda.

Mõlemad waikisiwad. Anton tundis, kuidas ta süda rinnus peksis.

— Üht palwet pead sa mulle täitma, Anton, rääkis neiu.

— Ma tahan kõik täita, mis ma wöin.

— Anna see kirjutatud leheke mulle mälesfukseks, mis sa mu käest ära wõtsid. Ma tõmbasin ta sinu taskust wälja. . . . Teed sa seda?

— See on väga tühi asi, mis midagi väärt ei ole.

— Seda kergemine võid temast lahkuda. Mina olen temaga väga rahul.

Anton lõi kokku muljutud paberi lehe lahti.

— Sina tahad seda muinasjuttu siit lugeda. Oota weidi, seda mõin ma sulle ette lugeda.

Neiu jäi kuulatama. Ta silmad puhkasiwad Antoni suu peal.

Anton luges — mitte paberi lehe pealt, vaid peast — südamest.

„Kord oli üks noor mees ja noor neiu ja see neiu oli väga ilus ja hea südamega. Noormees tundis teda juba kaua ja sai temaga iga aasta kord kokku. Ta tundis teda juba lapsest saadik. Siis läks ta kodumaalt välja kaugele mõerasse linna. Ja kui ta mitme aasta järele jälle kodumaale tuli, leidis ta lapsest kena neiu sirgunud olema. Kui wana tuttav astus ta õitsewa piiga ette, kõneles, naljatas, naeris temaga palju. Kui lahkumise päew kätte tuli, mil ta jälle uude kaugeesse kodusse pidi minema, tundis ta oma rinnas kahtlast, rõhumat koormat. See weike särasilmne neiukene ei läinud ta meelest enam ära. Mõeras linnas oli tal palju kiusatusi — neiud auusatest perekondadest, rikkad, ilusad, kõrgeste haritud, püüdsiwad teda oma mõrku — ta meeles seisis aga oma maa neiu ja see peastis teda igast kiusatusest. Ja ka tema neiukest kiusati mitmelt poolt — talle

pakuti rikast peigmeest, ta põgenes tema eest, ta tahtis ennem mõeraste seas tundmatalt elada kui armastuseta abielusse astuda. Keda ta armastas, keda tema kuldne süda oma elupaleuseks pidas, seda ei teadnud ta peiu mitte. Ta rahu oli kadunud, ta süda kurb, ta waene pea kuumas ja nõdermeel ähwardas teda kõige oma koledusegaga.

Seal mõttis ta wiimaks südame rindu, kui nad jälle kord pika lahutuse järele kahekesi lahke Jumala looduse keskel puude wilus istusiwad, hakkas piiga käest kinni ja rääkis pehme healega:

— Ma ei jõua kauem waikida, ma pean selgust selle üle saama, mis ma kannatan. Ma ei mõi ilma sinuta elada, ma kummardan sind kui püha kuhu, ja minu elu magus, taewalik, nõidlik olemus. Ära pööra oma koidupalet minu poolt ära, ära pane oma silmade taewast minu eest kinni, ja minu aateline eesmärk, mu taewataht, mu päewa päike. Kas sa ei taha mitte minu oma olla?

Jutustaja pidas kinni. Nende waated puutusiwad kokku. Nooremehe nägu lõkkendas pea niisama suguse punaga kui nei u roosipaled.

— Mis wastust annab ilus piiga selle peale? küsis noormees ja ta heal wärises.

Neiu waatas imekspanemisega Antoni otsa. Kuudas mõis ta omeli muinasjuttu niisuguse elawusega jutustada?

— Seda wastust peab jutuwesija ise teadma, oli nei u wastus.

— Ma tahtsin kuulda, mis sina selle noore mehele vastaksid. Kas sa oleksid sellega rahul, kui piiga süda ta palve vastu külmaks jääks ja teda enesest ära tõukaks?

— Sa nõuad minult liiga palju. Kui ma seda teaksin, kas muinasjutu neiu seda noort meest armastab, siis oleks kerge mastata.

— Miia, sa tead seda. — paremine kui keegi teine ilma peal, hüüdis Anton talle silmi wadates. See ilus muinasjutu neiu oled sina, ja see paluja noormees olen mina.

— Põkendam puna käis neiu näost üle.

Ma olen sind armastanud, kui ma sinuga esimest korda tuttawaks sain rääkis Anton pühalikult edasi — sa olid mu vastu ikka lahke, meie olime ustawad sõbrad — kas tahad sa mind õnnelikuks teha ja mu oma olla, ehk mind ära tõugata, kõik sõbruse sidemed halastamata käega purustada ja mind wiletsuse sisse lükata? Wasta mulle!

Miia ei wastanud midagi — ta filmist weeresiwad paksud pisarad. Ta katsus neid waigistada, see ei läinud tal korda — ta laskis neid woolata.

— Täis wett waatasiwad ta silmad nooremehe otsa. Heist hiilgas õnn, ärarääkimata õnne tuudmus.

— Kas sa wõiksid tõeste minuga õnnelik olla, Anton? wärisesiwad sõnad ta huultel.

— Sinuga olen ma õnnis — ma armastan sind.

Maikselt nuttes wajuš neiu ta rinnale.

— Anton, rääkis ta õnnelikult, kas sa tõeste mitte aru ei ole saanud, et ma sind armastasin? Ma tahtsin uhke olla, ma ei tahtnud seda mitte näidata, aga ma ei jõudnud siiski enese üle walitseda. Aga sina olid ikka mu wastu külm — ja kui sa mõnikord minuga ka ustawamalt rääkisid ja lahkeid sõnu kuulutasid, siis ütles mu mõistus mulle, seda teeb ta iga neiega, sest seda nõuab hea eluwiis. Oh kui palju olen ma sinu pärast kannatanud. Ma ei lootnud mitte, et sina mind wõid armastada, aga ma wõtsin siiski nõuaks, mitte enne mehele minna, kui sina naist ei ole wõtnud. Siis, jah siis oleksin ma selle läinud, kes mind wõtma oleks tulnud. Ja keegi inimene ilmas poleks ialgi teada saanud, et ma sind nii palawalt, nii äraütle mata palawalt olen armastanud.

Mis nooremehe süda sees tundis, see on kirjeldamata. See, keda ta üle kõigi ilmas armastas, puhkas ta rinna najal, waatas õnnega ta otsa, kahkles oma õnne üle, pani oma pehmed käed õrnalt ta ümber — ta surelisessse rinda ei mahtunud rohkem õnne. Kõik maailma unustades laskis ta oma pea alla poole, ta palawate põskete peale — ta suu libises neiu hõõgawate huulte peale — — —

Sulg, ära kirjuta edasi, sa teotad õnnetundmuse püha kõrgust, kui teda kirjeldada tahad.

Ela nende õnnelikkude mälestuses igaweste edasi, sa unustamata tunnike!

Kaunis loht.

Mu süda on kui tume taewas,
Kus wälgutule kirjades
On armu kirjutatud sõnad,
Mis ial kustu südames.

Üht kohta walwab need wälgud,
Mis terwel ilmal tundmata —
Ta ühki sellel' pühaks paigaks,
Kes temast lahkus õnnega.

Tal pole mingit lunle ilu
Ei ühtki wõeraft meelita
Ta oma pehmel rohu tekil
Tee wäsimuseft puhkama.

Noor lepik kõhiseb ta piiril
Kui ainus ustaw nügija;
Ta saab weel kawa juttu westma
Sest õnnest, mis seal näinud ta.

Ei tema kõnet mõista keegi,
Kes lahutamas kurba meelt:
Ta ühki kahe südamese
Wõib rääki armastuse keelt.

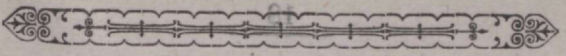
Kas olla ta ka ilmal wõeras,
 Kes mööda sammub teadmata.
 Mul on ta aga pühaks paigaks,
 Kus taewa õnn on wiibida.

Nii kuu kui need noored lepad
 Siin saavad sahisema weel,
 Nii kuu, kui weel haljas mure
 Maad katab selle metsa teel —

Nii kuu mõtlen mööda minnes
 Ma selle kõrge õnne peal,
 Mis ühte kallist südant leides
 — kind tundis õnnehõiskel seal.

17. Juni, 1891.

Pealuu juures.

Maa kõndisin ühel ilusal miiklikuu pühapäevapäeval üksi surnuaial. Sügis näitas sel päeval veel oma viimast ilu. Päike paistis soojaste selgest valkjasnisest taevast wirwendades laialiste kõrrepõldude ja kollendava surnuaia metsa peale, mille lehed päikese kiirtes kui salakuld särasivad. Kured kõrges õhus lendasivad rongis soojema kodu poole ning laskisivad seal juures oma ühetoonilist laulu kuulda; tasane tuuledõhk kandis kiriku kellade kumavad healed kaugele üle maa ja maainimesed tõttasivad waikfelt kiriku poole. Kõik oli nii pühalik, nii üliarmas, et rind ärasetelamata magusas õnnetundmuses paisus ning suremata waimu igapäewase töömure tolmust kõrgesse hingeelu paleustesse tõstis. Keel, kui sa ka muinasjutuliku nõidusmuusikuga wõiksid heliseda, siiski ei suuda sa seda tundmust järele aimata.

Maa oli kaua kõndinud ja istusin miimaks wäsinult ristide wahel ühe kõrgema kalmukiinka lähedal pingi peale. Mu jalge ees rohu sees lames üks kõdunenud inimese pealuu ja selle ümber roomas weike ussike wahet pidamata. Pealuu wälimisest kujust juba wõis ütelda, et tema sees kord

kõrgel waimul awat eluase olnud. Ta oli suur, filmade kohalt otsaeest ilusaste wõlmitud, kõik korrapäraline, kuskil polnud lahku ega muhku, mis aju oleks pigistanud. See on wististe üks waimukangelane olnud, ütlesin ma enesele ning mu meel läks haledaks, et nüüd weike ussike, kellest elus inimene tähelepanemata mööda läheb ning tolmu sees puruks tallab, kui peremees oma pärismaa peal kõnnib. Ma lükkasin inetu rööwiku kepiotsaga pealuu pealt maha, aga natuke aja pärast oli ta jälle tagasi roninud. Ma tahtsin teda teist korda maha lükata ja puruks tallata — ma olin juba oma käe wälja sirutanud, aga ta langes tagasi, ilma et kepp ussise oleks puutunud. Ma wahtisin üksifilmi ta otsa — ta filmad näitaswad hiilgamat ning waataswad targalt minu peale. Ta ei wahtinud mitte minu filmi, ei ta filmad keerlesiwad minu pea suuruses ringis ümber.

— Tema möödab sinu pead! ütles mulle üks heal mu sees, ja mu kehast käis wärin läbi. Siis oli mul nagu teeks ta oma suu lahti ja räägiks mulle neid sõnu:

„Waata ette, noormees, et sa mulle haiget ei tee! Tunned sa seda pealuud siin oma jalgade ees? Ta oli kord selle mehe õladel, kelle ette sadanded kummardasiwad ja kelle waimusädemetest tuhanded waimustuse leeki jõiwad. Ka tema lükkas mind põlgdusega, nagu sina praegu. Nüüd on ta minu oma. Minu terve suur sugu loidab en-

nast sinust ja su uhkest sugukonnast. Sa heitled oma elu pärast, sa vihkad wenda, et teda armad sinu leiba käest ära wõtawat; sa kisud teiste tööd maha, et üksi sinu omad hülgaksivad; sa tahad rahwa kasu eest tööd teha, aga lõhud sellegi natukese ära, mis rahwas ise waewaga ehitas; sa ei ole ise midagi suurt asja ära teinud; sa oled wilets weike waimuke, keda kõik unetawad, nii pea kui su nimi elawate kirjast maha kustutakse — üksi mina, kelle peale sa nüüd kõrgeft maha waatad, üksi mina pean sind weel meeles — nagu ma seda pealuud siin meeles olen pidanud. . . .”

Siis roomas ta wagusi edasi ning mõõtis pealuud oma kehapiikkusega wahelpidamata.

See nähtus oli mind wäga ärritanud.

Mu filmade ees tantfisiwad mitmesugused kujud — minu oma ärritatud waimu pildid. Seal seisis mu ees korraga üks wanamees lumivalge habeme ja hõbehalli juuksetega. Ta rinda ehitasiwad hülgawad preesid hõbedast ja brongfist ning kullatud wöö külles rippufiwad imelised sõjariistad, wibu ja nooled. Ta waatab üksifilmi minu otsa, ta tõsine nägu on auukartusele sundiw — sealt käib nagu kahetsuse wari üle.

— Kes sa oled? kohiseb mu kõrmades.

See heal kohutab mind.

— Ma olen oma rahwa laps, kofsin ma peaneagu wärisedes.

Wanake filmitfes mind selle juures pea laest

jala tallani. Ma tundsin, et ta pilgud mu hingesse ulatasivad, ja mu ärritus kaswis weel suuremaks.

— Sa ei räägi tõtt, ütles ta noomides. Minu pikk iga on mind jampsituse aastatest kaugel wiinud — minu ees on inimeste südamed kui lahne raamat — ma tunnen su mõtteid, ja need teewad mulle walu.

— Kes sa oled, ja mis sa siis minust tahad? küsisin ma masina wiisil.

— Ma tean, et sa mind ei tunne, wastas ta rahulikult. Ka sina oled mulle wõeraks jäänud, su otša ees on wõeras märk, ja oled selle mehe nägu, kes minu hauda mattis, ja oled oma sugu õnnetus — ma ei wõi sind sallida — — ma olen — Eestlaste langenud Wabadus.

Kuidas wõisin ma Eestlaste langenud Wabadust tunda? Ma tahtsin talle seda ütelda, aga ta rääkis edasi:

— 600 pikka aastat otša olen ma haua põhja orjade õhkamist kuulnud, nende nutu ojad on mu kõdunenud konta niisutanud, rahwa meele äraheitmine on mu haua seinu raputanud, et mind üles ajada ja jälle troonile panna, aga kõik katsed läksiwad tühja, ja sammal mu haua peal haljendas suwel ja talwel ja kaswis ikka paksemaks katteks. Siis wiimaks waikiswad kaebduse healed ja pisarate wood — ma kuulsin röömu helinaid ja üks wägew nimi Aleksander awas mu haua ukse.

70 korda on päike sellest ajast saadik meie põhjamaal käinud ning suwe rikkaid andeid jaganud, taewapilwed on endised wandepisarad nurmedelt ära pesenud ja liigutatud südamete rõõmu silmaweega maad kastnud. Müüd kuulen ma üht uyt healt, mis mu wanale südamele uue haawa lööb ja mu üürikese rõõmu rikkub. Kuulata!

Ma kuulatafsin ja kuulsin — ise oma healt. Üks iseäralik rõhum tundmus piinas mind, ma oleksin oma kõrwad kinni toppinud, ma ei tahtnud kuulda, sest iga üksik sõna kajas mu kõrwu kui raske kaebdus minu enese wastu:

— Ma kutsun rahwa tunnismeheks, et mul õigus on, kajas mu heal üle rahulise surnuaia, kus kõik waik oli. Ma olen kalli söömaaja rahwale ja ta nooresoole walmistanud ja seal tuleb tema, mu rumal ameti wend ja ütleb, et minu waimutoit raske olla seedida, haigust sünnitawat! Tema on ise teise söömaaja walmistanud ja kutsub rahwast oma söögilauale. Aga tema toit on halb, keda kellegi kõht ära ei jõua seedida — päris kihwtine. Rahwas, ära söö enesele hukatust sisse!

— Kelle heal see on? küsis wanamees.

— Minu, wastasin ma. Ma ei wõinud salata, ma olin neid sõnu tõesti rääkinud.

— Mis pärast kaebab sa oma wenna peale?

— Tema on minu toitu laitnud — minu

toit on hea, tema oma aga ei kõlba kuhugile. Ta ei mõista keeta ega küpsetada, ta ei ole kokk.

— Ja mis ütleb su wastane? küsis wanamees,

Ma mäletasin ta sõnu hästi. Ma ei wõinud walefada, ma pidin õigust ütleva.

— Tema ütleb minust sedasama.

— Ja kummal on nüüd õigus?

— Minul, plahwatasin ma wälja. Aga ma tundsin, et mul weri selle juures palgessse tungis. Ma ei wõinud wanakese uurivate filmade sisse waadata, waid pidin oma silmad maha lööma.

— Sa oled wilets wastane, otse külatänawas tülitseja karjapoiss, rääkis ta noomides. Mii ütleb iga kõige rumalam inimene kah — mis asjas oled sa temast ees? See on sinu oma, ühe inimese otsus ja niisugune oma otsus on asjalisest otsusest tihti nii kaugel kui taewas maast. Mihak on inimene pime, ta ei näe muud kui oma õigust, ta pilk ei ulata asja juurde. Sa oled söömaaja walmistanud ja oled rahwa sellest osa wõtma kutsunud. Sinu külalised on sinult õpetlikka ja lõbusaid lauakõnesid ootnud ja sina kannad neile seal wenna laimamist ette. Sa rõõmustad nende nägude üle, kes selle peale sulle wastu naeratawad — narrike, sa ei tea, et nad sinu enese üle naerawad. Mis saawad su pidulised seal sinust kõnelema, kus sind ennast juures ei ole? Nad on sinu tülikõnedest tüdinenud, nad näewad endid petetud olewat, nad pöö-

wad sulle põlgdusega selga. Sa ei ole üks oma isikule, waid ka sinu sütelapsele — omakasule — sellega raske hoobi annud — sa oled kõigile kahju teinud. Harrikesed oled sa tülitsema õpetanud, targad mehed enesest toore wäega ära tõuganud. Roodad sa, et rahwas ja järel tulew ilm sinu rusikat saab auustama? Ei, ta nõuab sult mehisd töösid. Kas sa ei tunne oma unustamata wenna sõna:

„Tahad Kristlane olla, siis õpi esmalt inimene olema!“

Heed Kreuzwaldi sõnad kõlastiwad pörutades mu hingesse ja kadusiwad pikalt üle surnuaiä latali. Ma tahtsin oma eest kosta, aga seal oli wanamees juba kadunud.

— Rahwas on minu tunnistaja, et mul õigus on, hüüdsin ma peaaegu meelt ära heites. Tema kasuks olen ma teinud, mis tehtud on.

Aga ma tundsin isegi, kui wilets see troost oli. Mu süda ei leidnud mitte seda rahu, millega ma enne oma ametiwenda teotada wõisin.

— Mis oled sa minu kasuks teinud? küsis üks tugew mehe heal mu ligidal. Ma lõin ehmatades silmad üles — mu ees seisis kadunud wanamehe asemel noorepäraline mees, aga nii wanakese nägu, just kui oleks ta tema noorendatud pilt. Tema tõsine kohtumõistja nägu wiibis uurides mu peal.

— Kuidas wõin ma sinu heaks midagi teha, kui ma sind ei tunnegi? wastasin mina. Kes sa oled?

— Sa oled mind enesele töö tunnustajaks kutsunud, vastas ta. Minu nimi on Rahwas.

Ma tundsin, et mu jalad wankusiwad. Ma katsusin ennast hoida, aga see ei läinud mul korda.

— Tule, istu mu lauda, mul on hea toit walmis, ma pean õpetlikud laua kõned, kogelesin mina mahalöödud silmadega. Minu toit on terve, küps.

— Ma tean, mis sa pakud, rääkis Rahwas. Sinu õpetlikud laua kõned on wenna laimdufed. Sa usud, et ma sinuga ühes hõiskan — sa eksid. Mu kõrwad huugawad sellest, ma kahetsen, et sa mu heale kandjaks oled juhtunud. Kus on su tööd, mis sa mulle aastate kaupa töotafid teha, et ma su hauda kord kuulsuse pärgadega wõiksin ehitada? Sa kaewad mulle hauda oma lepitamata meelega. Sa oled mult palju kallid warandusi lasknud ära riisuda, kui ma sinu peale lootsin ja enese waranduse sinu hoiu alla usaldasin. Sa oled kõlwatu waht olnud — ma ei falli sind, ma ei taha su toitu.

Sa nende sõnadega pööris ta mulle selga. Ma waatsin ta järele. Ta läks mu wastase laua juurde, kes talle lahke naeratamisega wastu tuli ning meelitatwate sõnadega aset wõtta palus. Mu süda wärises kadeduse pärast. Mu wastane wist märkas seda, ta waatas kahju rõõmuga mu otsa ning ma kuulsin selgeste ta laimdufe sõnu. Seal

aga tõusis külaline üles, pööris ka mu wastasele sõnalausumata selja ja läks edasi.

— Tule tagasi, tule tagasi! hüüdsin mina ja ka mu wastane ühtlasti.

— Teie kumbgi ei saa mind enne oma lauas näha, kui teie oma waenulised, wiletsad laimamised teineteise wastu ei ole lõpetanud, wastas ta walusa healega. Mina nõuan teilt head toitu. Olge tublid kokad, aga ärge riuelge. Teid mõlemaid on mul tarwis, kui teie oma ameti jaoks mõistaksite elada. Wennawihkamist ma ei salli, ja kui ma seda wägise pean kuulma, siis wõiks see kõik mu lapsed riikateks, jonniajajateks teha ning madala erakonna sopsa sisse kiskuda. Kui teie mu manitsust ei kuule, siis tülitsege aga edasi: mina teid kumbagit ei toeta. Anustus saab kord teie hcuda ehitama ja põlgdust kantakse teile kalmule järele.

Hende sõnadega kadus ta meie filmist. — Kõik hüüdmised kajaswad tühjalt õhu sisse.

Rahwas oli minu maha jätnud ja mu wastase. Kelle pärast pidime veel tülitsema? Oh kui hea meelega oleksin ma nüüd oma waenlase karla ümber langenud ning igawesele rahule kümme korda alla kirjutanud, kui aga Rahwas jälle tagasi oleks tulnud. Meil oli ju mõlemil ruumi elada ja tööd teha, mõlemad oleksime wõinud auusad mehed olla ja oma pead 'auusaste toita, kui oma ja teise auu oleksime mõistnud rikkumata hoida. Oh

kui kerge on ilmas kergemeeleliselt eksida, aga raske — hirmus raske oma eksitust pärast heaks teha! Ma ei oleks ialgi uskunud, et Rahmas nii wali kohtumõistja on. —

Ririku kellad äratastwad mind tõsise ilma sisse tagasi. Kõik mõttepildid kadustwad ära — mu ees seisis üksi weel pealuu ja ussike selle peal.

Ma sammusin raske südamega koju poole.

Wana aasta õhtu unenägu.

Aasta wiimast tundi wäfind ootmast
Moormees ninus õrna unesse,
Aga põksuw rind ei wäfind lootmast
Tulewikust õune rohkeste.

Ime helinal tal tasakeste
Bändwad unekujud kõrwasse:
„Moormees, midagi ei igaweste
Kesta muntwas ilmas iale!“

Ja siis unekujud taganewad:
Ette astub wana mehike.
Waim tal wäfind, liikmed wärisewad,
Kustwad filmud waatwad kangele.

Kangelt kartes lapsed lähenewad,
Arwu järel neli on neid seal.
Sarnu pärga nemad palmitsewad —
Kunle! Tormist kõlab tume heal.

Õhud kandwad kurwad healed kangel
Huelt haualt uduwari kaob —
Manakesel pisar läigib laugel,
Wärisedes külma handa waob,

Asemele ilmub piduehtes
 Ühke noormees täies mehe iõuus.
 Tema ümber wõidupalmi lehtes
 Seiswad neli neitsit nalja nõuus.

Runinglikult tõstab ta seal piiki,
 Kaotab külma keha poole käed.
 Hüiab: „Wana aast, sa wõimust, riiki
 „Kõpelawad taewalised wüed!

„Tulge, lapsed, meie töö on algand,
 „Minu häes on riik ja walitsus,
 „Ilmajuhija on meid aastaks palgand,
 „Hru nõuab meilt kord igawdus.

„Lapsed, taewa teendrid, — aasta ajad,
 „Täitke truist kohust igal a'al
 „Küige läbi kõik maailma rajad,
 „Kandke kurbdust, röömu kõigil' maal'

„Siin see raamat olgu juhiks teile,
 „Mida wana aasta kirjutand.
 „Nii kui keegi teenind, nõnda neile
 „Ilmajuhija wõlad üles pann'd.“

Noormees waatab wõlaraamatusse:
 Tema nimi hülgab süüde seas.
 Hirmul lööb ta filmad sügawusse,
 Kust hulk waimi ilmub mustas teas.

„Kes need on?“ ta küsib ahastuses.
 „Mina aasta inimeste süüd!
 „Kes on kõndind süüde sügavuses,
 „Sellest lahkuv paranduse püüd!

„Häda sellel, kelle seltsiks jäewad
 „Mustad waimud juba algmisel —
 „Aga taewa õnnistust need näewad,
 „Kelle aasta algab palwetel.“

Õitja kadus. Jäid veel mustad waimud.
 Õnnetu seal hüüdis ahastes:
 „Kaduge, mu kurjad hinge aimud,
 „Ruumi pole tile mu südames!“

Kaia palus ta, ja töötas täita
 Juimese püha kohusid —
 Kõigi wasta heldust, headust näita —
 Ja siis kurjad kujud kadusid. —

Pühad healed hüüdsid. Moormees ärkas
 Uue aasta koidu kumades.
 Elu uus ta noores hinges tärkas,
 Kallist wilja kandis südames.

Ara ismast õnne otsi.

I.

Dõ oli hirmus tormine ja vihmane. Kõik metsa puud painusiwad mässawa maru ees, ainult kolm suurt tamme üksiku paigamehe õues seisiwad liikumata maru hoo kões, nagu tahaksiwad nad uhkelt näidata, et nad ka kõige tugewamat tormi ei karda. Siin ja seal metsas langes mõnigi puu pragisedes maha ning nagu nende langemisest uut julgust saanud tungis hõiskaw maruhoog lähemate puude kallale, mille ladwad üle teiste ulatasiwad, ja mässas nendega nii kaua, kuni ka neist enesele uue ohwri sai. Häis, nagu oleks looduse wihased wäed selleks lahti lastud, et ise oma töösid häwitada. Kartlik süda ja kaebaw südametunnistus ajas inimesed rutuste elumajadesse. wihaste loodusewägede eest warju otsima, mida nad oma ülekohtuste tegudega uskuksiwad pahandanud olewat. Ainult üks inimene kõndis weel metsa all. Kui keegi teda seal oleks näinud, siis ei oleks ta mitte jõudnud uskuda, et see kogu, kes marumürinast ja wihmasajust hoolimata majadest mööda oma metsa alust teed käib, inimene on. Ei, üksi tondid wõisiwad niisuguse

ilmaga ümber hulkuda. Ta ei pannud ilma tähelegi, vaid astus kiirel sammul edasi, ikka sügavamasse metsa. Teda ei kohutanud marumühin ega metsa koledus — ei, ta ei teadnudki, et tuul viingus ning vihma maha pladises. Tal oli ühe teist suguse tormiga tegemist, mis palju rohkem temasse puutus ja tema elu kohta ütlemata palju tähtsam oli — ja see torm mässas ta südames. Mis on tuule maru selle tormi vastu, mis rinnus mässab? Ei jõua väljast tulevad healed ialgi inimest sel viisil liigutada, kui südame enese healed, mis rinnus kord ütlemata õnnetujus ära rääkimata rõõmsalt ja siis jälle ahastuses walufaste helisewad.

Meie öörandaja oli selle paigamehe õue peale jõudnud, kelle maja ees kolm tugevat tamme kasvawad. Nad olivad aastasajad tormide ja marude vastu seisnud, inimest rõõmus ja kurbduses oma laia oksade all kaastundlikult hoidnud, neid naermas ja nutmas näinud ning inimese laste muutlikust saatusest, õnnest ja õnnetusest, ustawuses teistele metsapuudele salajuttusid kõrwu puhunud. Inimese kogu pika mantli sees astus ühe nende tammede alla nagu ustawasse paika, kus ta oma ülewoolawatele tundmustele ja pisaratele mahti wõis anda. Ta wõttis põuetaskust ettewaatlikult ühe hiilgawa asja wälja, wajutas ta enesele huulte vastu ja hakkas — nutma. Nagu ära nõrkedes wajus ta tamme juurtele rohilise sambla pingi peale, mis vihmast nõretas. Ta pühkis nägu higist ja wih-

maist, aga kes mõib ütelda, kui palju seal seas ta palawaid filmapisaraid oli?

Ta waatas üksifilmi oma es seiswa weikese majakese poole, kust wahete wahel läbi sügise ööpimeduse weike tulewalgus wastu wirwendas. Waataja käed läksiwad kõwasti kokku, ta langes põl-wili ja sõnad woolasiwad üle huulte:

„Piha taewane Jumal, halastaja wägewus, miks tahad sa mind nii rängaste nuhelda? Sa tead ju, ma olen niisama nõrk inimese laps kui nii mitmed teised patused inimesed, oh ära siis mind ka rohkem karista kui teisi. Kui inimesed sinu lapsed on, siis olen ka mina sinu laps, sest et ma inimeks olen — ja sina oled mu isa, armuline ja kõigewägewam — miks ei kuule sa mu palwet! Sina oled ise inimesed loonud ja nende südamesse armastust pannud, et nad sinu näolised oleksiwad, ja nüüd lased sa sündida, et puhas, truu armastus inimeste madala meele ja wiha alatumaks ohwriks peab saama. Seal majakeses, kus see weike raswa küünlake wilgub, on mu Hilda, kes ei aimagi, et mina siin tema pärast siin pisaraid nutan. Ma olen meele ära heitmises taewa poole hüüdnud, et mu kangekaelne isa, see uhke rüütel, mind mu Hildakest, kes mu toewas, mu paradüis on, laseks koju tuua; aga see on asjata olnud. Keda pean ma weel paluma, kust weel abi otsima, kui sina mind ei kuule? Kas siis sinu ilus ilm tõeste nii pime on, et siin sündimise ees-

õigus rohkem maksab kui woorus ja puhas süda? Mis teeb inimese sinu näoliseks, kas kõrge seisus ehk ta sisimine inimene? Sa ei tunne wirtsistid ega saunamehi, sa tunned üksi inimesi. Anna sellepärast ka mulle andeks, kui ma wanemate tahtmise wastu teen. Mul ei järe muud nõu üle, ma olen meelt ära heitmas. Sa tead, mis ma südamel kannan, oh ära nuhtle mind sellepärast siis armuta, sa suur ja wägew saatuste saatja!

Palwetaja oli oma kübara jälle pähe pannud. Ta pühkis otsaesist — see kuumas, ehk sügiline wilu õõ küll külma wihma maha puistas. Tuluke weikse toa aknast oli kadunud, kõik hingaswad wistist juba rahus, mis pidi tema wõene siin üksikus kohas pimedas õõ sees peale hakkama? Kui armastus ka pimedad nägewaks teeb ja tundmata teeradadel teed näitab, siis wõib ta selle eest tihli kõige paremad nägijad päisepäewa ajal pimeduse ja hukatuse sisse. Kus piirita armastus aset on wõtnud, seal ei ole mõistusel enam sõna õigust, iseäranis kui armastaja aastate poolt weel noor on, nagu meie öörandaja paigamehe õue peal tamme all. Tema oli ühe wäese mõisniku poeg, wäewalt 21 aastat wana. Tema läbi tahtis isa jälle haljale oksale saada ning otsis talle sellepärast rikast naist, kes hea noosi wõis wõis ühes tuua. Kõik oli see leitud ja mees rõõmustas juba ette selle üle. Aga poeg ei tahtnud sellest midagi teada, sest et tal wäese metsawahi tütar wälja oli wõlitud,

keda ta südamest armastas. Ta ütles seda oma isale. See sai nii vihaseks, et ta poja esimese hooga hoopis enesest ära tahtis löugata. Pärast mõtles ta aga asja järele ja tegi teisiti. Ta oli asjad nii kaugemale joonde seadinud, et poeg juba järgmisel päeval rikka oma seisuse väärilise neiu enesega laulatada pidi laskma. Täna pidi pidu õhtu olema, aga poeg istus siin vihmajärgi käes ja tegi plaanisid, mis nüüd peale hakata. Oli ta kord üle koera astunud, siis pidi ta ka üle saba saama — oli ta kodust ära põgenenud, siis pidi ta ka siit põgenema.

Mil kombel võis ta veel isa silma ette astuda? Ta teadis, et ta uhke isa seda talle mitte andeks ei anna ning ialgi üht talu tüdrukut naiseks ei lase võtta, sest ta põlgas talu seisusest inimesi kõige oma mõisnikulise halvaks pidamisega. Ei, täna pidi pööripäev olema, ütles noormees iseeneses kindlale otsusele jõudes, tõusis pikkamisi üles ning astus põksuval südamel maja poole.

Häe, seal wilkus veel meike tulekuma. Maagu helendam lootuse täheke tõi see ta kurwasse südamesse uut julgust, aga ühtlasi ka uut kartust. Oli see tema armastatud Hilda ehk keegi teine, kes seal ülemel käis? Kuis võis ta temaga nii hilja veel kokku saada? Kas oli armuke tema nõunga rahul? Need küsimused panivad ta südame waljul peksma, nagu iga tähtsa otsuse ees ikka.

Ruttu lendas ta pilk tumedalt walgustatud kambrikesesse. Seal istus üks kahwatanud nais-terahwa kogu leentooli peal ja waatas üksifilmi enese ette laua peale, nagu oleks ta ära kimistatud. See nõidlik kuju oligi Hilda, meie nooremehe kallike.

Ta koputas tase akna pihta. Kõik jäi nagu enne; neiu ei olnud midagi kuulnud. Jälle koputas ootaja, ja ehk küll ta waene süda ka niisama waljuste ihes peksis, siiski ei kuulnud neiu. Mististe uinus ta. Aga ei, ta filmad oliwad ometi lahti.

Tasakeste läks aken walla ja kimp sügise lillesid weeris neiu ette laua peale. Ta wahtis üksifilmi nende otsa, waatas akna poole, mille tagast kallike talle käega wastu näitas ning kargas siis häkiste üles. Ta ei naeratanud mitte ega lennanud ka õnnetujul akna alla oma kallikese wastu. Ei, ta jäi kui kivistammas seisma, nagu oleks ta ära ehmatonud, nagu näeks ta tonti enese ees.

— Hilda, mu Hildake, hüüdis nooremehe wärisew hääl tasakeste. Tule siia, ära ole kuri, et ma weel süda ööl sinu juurde tulen. Tule ja kuule mind, ja laad mulle siis tõeste seda andeks anda.

— Minge ära, rüütel, sõnas neiu ja kattis oma filmad kinni, nagu ei tahaks ta teda näha.

Ta tahtis ära minna, aga selleks ei olnud tal jõudu. Ta tundis, missuguse imewäega see akna taga ta enese poole kiskus. Mõistus andis tundmustele

maad, ja ta ligines lahtise akna poole, kus tema kallike teda tukuwal siidamel ootas. Kaks hänt wõtsiwad teda seal soojalt wastu ja pigistasiwad ta hellaste oma rinna najale. Unustatud oli ilm, paradüüsilik õnne asus kahes noores südames, kus weel mõne filmapilgu eest kõige suurem kahtlus ja meele äraheitmine oli pesitanud ja elurööpmust rinda murega täitnud.

— Hilda, ma näen, sa oled mulle truuks jäänud, sõnas noormees õnnetundmuses.

Ruttu kiskus neiu enese ta käte wahelt lahti, nagu oleks ta ehmatavasti unenäost üles ärganud.

— Rüütel, jätke mind üksi, ma ei taha — oh, ma ei wõi — ma pean minema. . . .

— Hilda, miks oled sa nii külm? Kas sa ei ütelnud mulle enne ikka „armas Anton“? Miks nimelad siis mind nüüd rüütliks? Kas sina ka siis mind põlgad?

— Oh kui ma seda wõiksin?

— Hilda, sa tahad mind põlata?

— Meie armastus on ju meie õnnetus.

— Meed sõnad on mulle arusaamata.

— Sina oled rüütel — ja mina waene talu tüdruk.

— Ei, mu Hildake, see ei ehmata mind mitte, meie oleme inimesed ja seega ühesugused.

— Seda ütled üksi sina — su isa räägib teisiti. Tema ees olen ma waene ussike, keda ta ialgi oma majas ei wõi sallida. Ja ka minu isa

ei lepi sellega, et tema tütar inimese kõrkuse mangukann oleks. Ta on mulle ütelnud, et ma sinuga ennast enam kokku ei tohi anda. Ja nüüd olen ma seda teinud —

— Tröösti ennast, mu hea ingliske, vastas noormees õrnusega ilusa tütarlapse otsa waandates ja tema käest kinni wõttes südamelikult.

Neiu õitsewad palged läksiwad weel roosikarwalisemaks ja wõitlew naeratus lehwis ta õrnade huulte ümber.

— Hilda, ole minu oma, rääkis noormees tasa ja pani seal juures oma käed piiga saleda piha ümber. Õnne joowastuses langes neiu nooremehe rinnale. Anustatud oli maailm; nende ümber lehwis waikne, püha armastuse õhk.

Keegi ei wõinud nende nägudest enam end:si murepilwi näha; pühalik õnne hiilgus oli näod ära seletanud ja armastuse wõidurõõm murede tõsiduse armastawate palgedelt oma õnnestama käega ära pühkinud.

Torm mässas wäljas wana wiisi, toas aga walitses õnn ja rahu. Aga ilmas on kõik kaduw. Weike krabin akna taga äratas mõlemad õnnelised nende taewast tõsisesse hädaorgu.

Mõlemad oliwad seda krabinat kuulnud ja waatasiwad nüüd küsides teine teise otsa.

— Mis see oli?

— Maru pekjab mets-wiinamarja warf-akna wastu.

- Kukk laulab juba teist korda.
- Mu süda läheb raskeks — ma aiman paha.
- Ole rahul, mu südame armuke. Mis paha wõiks meile sündida?
- Sa tead ju, Anton.
- Ah, sa mõtled ikka meie isade peale, kes meie ühendusest midagi ei taha teada. Nemad ei tohi aga meie õnne riisuda. —
- Aga nii on paraku lugu.
- See ei tohi mitte nii olla, kinnitas Anton.
- Kas sa tahad isa tahtmise vastu teha? küsis piiga kahkledes.
- Ma ei wõi teistiti —
- Isa õnnistus ehitab lastele kojad, aga ema äraneedmine lõhub nende aluse, ütleb pühakiri.
- Isa nõudmise järele pean ma juba homme ühe piigaga, keda ma ei armasta, altari ette astuma ja sinu maha jätma, vastas noor rüütel. Kas pean ma seda tegema?
- Heiu roosiline nägu läks lumivalgeks, ta käed värisesiwad, ta ei saanud sõna suust.
- Ütle Hilda, mis pean ma tegema? küsis noormees kannatamatalt. Kas tahad sa mu oma olla, wõi lased sa mind sellega ühte kõita, keda isa mulle wälja walitsenud?
- Hildale tuliwad isa sõnad meelde. Ta huulte musklid värisesiwad, mis rasket siimist wõitlust tunnistasiwad. See wõitlus oli lühike. Murtud healega ütles ta siis:

— Riiütel, teie saate oma tegu kahetsema, kui te isa tahtmist ei täida. Minuga ei wõi te õnne leida — wõtke oma sugune enesele naiseks ja unustage oma tulewase armukese kaenlas üks madalast sugust tõusnud näotu metsa lilleke — Ta sõnad jäiwad kinni, ta pigistas käed kõwaste silmade ette — ta sõrmede wahelt weeresiwad palawad pisarad maha.

— Hilda, Hilda, kas need on sinu sõnad? Sa tõukad mu halastamata enesest ära — ja ei armasta mind, Hilda!

Meel kord langes tütarlaps nooremehe rinna najale ja laskis enesele suud anda. Siis kiskus ta enese riiütli käte wahelt lahti ja tahtis ära põgeneda.

— Hilda! hüüdis noormees nagu meelt ära heites. Kas sa tõeste mind maha tahad jätta? Kas sinu armu waade pettus oli? Miska maha see kate oma näo eest, mis su tõsist olemist warjab! Ätle, et sa mind ialgi ei ole armastanud, ega ka ialgi armastada ei taha, siis lähen ma ja kannan oma koormat kui mees. Tahad sa teise mehe hõlmas ühe waese riiütli narruse üle naerda? Räägi!

— Ma ei lähe ialgi teisele mehele, oli piigu kindel wastus.

— Siis jääme ühte elu otsani, rääkis noormees waimustusega. Luba minu omaks jääda, ja ma tahan sinu eest surmast läbi minna. Miks peaksite meie oma wanemate nõdrameelelist wanet kartma, kui nad seda jumaliku püha seaduse

wastu teewad! Oma wanemate sõna peab küll igo laps kuulma ja neid auustama, aga wanemad on inimesed, kes eksivad. Kas peame meie siis nende eksituse pärast oma õnne ohwerdama? Seda ei wõi õige Jumal taewas ialgi tahta. Sinu eest teen ma kõik — olengi juba sammu astunud.

Ta peatas. Piiga waatas kahkledes waimustatud nooremehe näosse, nagu tahaks ta küsida, mis samm see on olnud.

— Ma olen kodust ära põgenenud, rääkis noormees edasi. Ma ei lähe ialgi enam üle isa läwe. Kui sa mind vastu ei wõta, siis olen ma kadunud sinule, oma isale ja — iseenesele. — Põgene minuga siit kaugele ära, kus meid seisuse kiis ega kuri ilm ei eksita ega meie õnne-taewast ei löhu. Ole mu naine, puhka mu rinnal, ja armas Jumal annab meile ka wõeral maal kodu ja isamaja. Ja kui sa minuga ei tule, siis lahkume teineteisest igaweseks, ja meie oleme ükski ilmas, sina ja mina. Ja jääd sa ka isamajasse, see on sulle niisama tühi ja kole, kui oleksid sa wõeral maal wõera rahwa seas.

Need sõnad mõjusiwad — noor neiu oli wõidetud.

Kui hommik inimesed unerahust üles äratas, oliwad noored armastajad kadunud. Wõeramaa mehed wõltsiwad nad wõera rahwa seas oma usaldawa waikusega kaastundlikult vastu.

II.

Aastad oliwad ajamerde woolanud. Põgenejate õnnepäevad kadusivad kiireste ajahõlma, kust ainustki õnnelikku silmapilku enam kellegi vägi ega võimus tagasi ei too. Kui siiski õnnestuste sekka õnneaja mälestused paistavad, siis on see ainult valus, halemeelne mälestus. Ehk need peaksivad iseäralised õnnelapsed olema, kellele Ilmarine oma kuldset silma varju laenab.

Külm kewadine öö oli hallatust maha toonud, mis lillekesed ja noored kasvud oma hävitava walge kuuega kinni kattis. Külm on nad kõik närtstunud ja surmanud.

— Oh sa waene õiekene, õhkas noor naine üht sinilillekust maast ülesse võttes. Miks oled sa juba nii noorelt pidanud närtstima! Miks pidi kare kewadine öökülm oma tigeda hallaga sinu ilusa elu riisuma? Kas sa ei võinud kaua, kaua veel möödaminejaid oma lahke ja magusa lõhnaga rõõmustada ja puhkama meelitada, et nad oma armsamate peale koju tagasi ehk kaugele väerale maale mõiksid mõtelda! Oh, kui kahvatu oled sa wäetike nüüd — veel mõni silmapilk — ja sina ei rõõmusta enam ühtegi wäsinud teekäijat, sest et sind isegi enam olemas ei ole. Pillike, ka sinu saatatus on sin ilmas wali. —

Ta ei teadnud mitte, kui väga ta ka ise selle lillekese sarnane oli, keda ta huultele wäjutas ja siis oma rinnale istutas.

Maikne tuuleõhk puhus tasase kahinaga puulatvades, päike paistis heleda valgusega lõpmata kõrgel taevast, linnud laulsivad rõõmsaste puude otsas ja lendasivad hüpates ühest oksast teise, kuna noored oravad, kes täna esimest korda pesast välja oliwad tulnud, rõõmust mänguproovi tegivad. Karja kellad paukusivad ja karjased lullutasivad hulgani koos, kõik loodus näis lõbu ja lusti täis olema — siiski oli nagu kõlaks kõige selle rõõmsa elu sekka ühtlasi ka üks kaebam, liigutaw viis. Metsa tasane kohisemine oleks nagu kaastundliku kaebamisega ühe õnnetuma raskest saatusest osa võtnud, mis sellepärast kõrvale magusat troosti andis.

Ja nii oli ka. Kloor naine, kelle põskilt näriw seespidine valu ja raske wõitlemine elujõududega paistis, otsis troosti looduse osawõtlikuiist wiisidest. Ta äinus lootus oma hinge waludest peaseda, oli igawese kodu igatsemine; ta närtsis kui lilleke, mida kare käsi juurelt maha murdnud — aga ta ei nurisenud oma saatuse waljuse üle. Mis ta südant nii raskest rõhus, ei pidanud kuri maailm teadma, kes nende õnne lepitamata lõhkuja olnud. Ta süda ei kannatanud inimeste seas wiibida, ta tõttas metsa, looduse keskele, kes armulisem oli ta kaasinimesed — see aitas temaga kaebada ja kurta, kuni ta wäsis — ja wait jäi.

Manemate kodust kaugel wõeral maal oliwad nad ilma nende õnnistusetä aastad otsa ühest teise rändanud, ja neile ei helkinud ialgi õnnetähte. Mure

ja walu mehe südames, et ta oma armukese wänemate kodust ära meelitanud ja wiletsuse sisse wendanud, näris Antoni südame kallal ööd ja päewad ja murdis ta elujõuud nähtawalt kokku, kuni ta wiimaks hinge waluga käed risti rinnale pani ja siit ilmast lahkus. Teda trööstis üksi see teadus, et Hilda temale kõik andeks oli annud ja tõendas, et ta priitahtmisel temaga ilma otsa ühes oleks läinud. Anton lahkus rahuga oma truu naise rinnal siit hädaurust.

Nüüd wiis ta need närtsinud lillekesed oma kallikese põrmu hauarünkale.

Rahwatanud kui walge marmoru kaju langes ta põlwili oma Antoni hauale. Ta kokkupandud käed wärisesiwad, huuled liikusiwad tasa, silmad oliwad kuivad ja waatasiwad kangelt enese ette. Siis surus ta metsast toodud lilled kramplikult oma hõõgawate huulte peale, kattis neid palawate suuandmistega ning pani nad kalmukünkale.

— Anton, rääkisiwad ta huuled tasa, wõta need närtsinud lillekesed, kui oma truu naise wiimne and sin ilmas minu käest wastu. Need olme meie ise. Neid närtstas kewadine öökülm, meid inimeste wiha ja meie oma nooruse ifemeel. Aga olgu kõigile andeks antud. Minu eluhimu on ka täis, ma tulen, truu Anton, sinu juurde igawese rõõmu paika lõpmata õnsuse sisse, kus meid truu Jumal igaweste ühendab ja kurja maailma kiusa-

tuste eest isalikult kaitseb. Anna seda, Isa taewas — Aamen!

Weel tõstis ta kord oma silmad üles ja waatas ümberringi, nagu tahaks ta oma ustawat sõpra — Jumala lahkel loodust — Jumalaga jätta — seal wajus ta keha jõuetult kokku kalmu künkale ja pikkamisi lahkus hingest kallist mullast hoonest.

Üksik sinilill rinnalt kukkus ta ette põrmu peale. Mets mühises aga kaua ja kaebawalt taga järele ja jäi siis wait, nagu ei tohiks ta lahkunud hinge rahu rikkuda.

III.

Keset kirikuaeda wilistawad linnud waiksel õhluõhul paksu pärnapuu okses. Ilm on ilus ja soe, ja mööda teed tuleb möldri poeg oma mõrsjaga selle rahupaiga poole. Paks pärnapuu meelitab nad oma alla rohilise rohupingi peale. Õrnalt wajutab noor mees piigakese oma rinnale ja soosistab talle magusaid sõnu kõrwa sisse.

Nende ees seisawad kaks rohtunud hauda — ristid on wanaduse pärast maha langenud, hauakiwid ära sammedanud — armastajate silmad langewad nende nimeta kalmude peale, nende rõõmus naer waikib, nad lähewad tõsiseks — nende silmist weerewad pisarad — nad ei tea isegi, mikspärast? —

Nad on Antoni ja Hilda haual. Külma haua muld kattab neid palamaid südameid kaua, kaua.

Uende põrmust on pärnapuu kaswanud, kes nüüd
 surnuid ja elawaid armastajaid ühtlasi oma warju
 wõtab ja lindudele eluaseta annab. —

Sõber, kui palju armastust ei kata surnuaia
 muld, kus sinu kerge jalg rõõmsaste oma armu-
 kesega kõnnib!

Looda, usu, armasta.

Meri puhkab vaikselts, taewa wõlwil
Hiilgab kuldne päewa kuningas;
Metsas maal ja kastewärskil nõlwil
Loodus imeilul säramas.

Kohin metsas loomusala keeli
Nii hui laiate mängul awaldab;
Imemõjul inimeste meeli,
Püha tundel see keel ülendab.

Kaste hiilgab õite peal ja lehtel,
Loomu salakeelte helilla
Kunuliks loodust ise pühal ehtel
Hüüdwat: „Looda, usu, armasta!“

Mana ema maanteel wärsind sammul
Tõttab pühakotta palwele.
Merepeeglit nähes noorel rammul
Sirgub ta, film waatab laintesse.

Sinetawal filmapiiril, kaugel
Näeb ta wärsind film üht purjekest,
Emake jäeb seisma, pisar laugel,
Kaske õhke tungib südamest.

Maluga ta ootas merelt kaua
 Roju ainuist poega, kallist meest;
 Aga lained ann'd neil mürja hana,
 Kcegi hoolind lese kilmawceft.

Malupifar woolab nüüd ta kilmast
 Märtsind hiulille õiela,
 Waikue heal tall' ülewaseft ilmaft
 Hüiab: „Looda, usu, armasta!“

Wana kaob. Metsast kannab süles
 Näost prunniiks põlend isa last.
 Lootuses ta filmi tõstab üles,
 Lapse eest ei jäta palumast.

Ükk elus oma armsamateft
 On tal weel see haige lapsuke;
 Elu raskustest, nii rõhivateft
 Surm wiis kõik ta armsad hauasfe.

Märtsiw õis, nii õrn, kui hiilgaw meri,
 Lahkelt naerab: „Isa, meri siin!“
 Rahwatann'd pöskesfe lööb weri,
 Isa filmi ft särab õnn ja — piin.

Ei see ole petlik puna palgel:
 Mere õhk on haiget kosutand.
 Taewas isa rinnas päewawalgel
 Nut ja iluft lootust helkma pann'd.

Õnnetundel lilli murupinnalt
 Lõpib isa hõiskwa lapsega.
 Loomu healed metsast mured rinnalt
 Hündwad: „Looda, usu, armasta!“

Ulemai ei õune ial mahu
 Armastaja isa hingesse,
 Kui et surmasti peaseb laps, ja rahu
 Igawene asub riinasse.

Tälle jääb kõik waiksaks. Lusti huihel
 Häki astub metsast kaunis paar.
 Moormees hühib neiuult õnne tuihel:
 „Kus sa töötud and, mu Ilmatar!“

Dikalt wõtab piiga põksuast põuest
 Siidis koetud kirja, punase. —
 Tummad sõnad, aga nagu kõnest
 Põrutawad poisi hingesse.

Sõnad: „Usu, armasta ja looda“
 Seiswad imelise kirja peal.
 Poisi palgilt jooksis higi wõoda
 — Mait jäi nende hele naccu heal.

Loodustempli heal, mis ial süre,
 Rajab: „Looda, usu, armasta!“
 Ah, mis taewaline, magus müre
 Kinda ruttu paneb paisuma! —

Sügawalt nad waatwad üksteist ilma :
 Lootus, arm, usk, hiilgab sealgi ka.
 Awaldab nü kannist tunde ilma
 — Singe — südame keel healeta.

Pühad healed waikses metsa salus,
 Jäüge igaweste kõlama!
 Ülendage meeli röömus, walus,
 Laske kõiki õnne maitseada!

Moe profsess.

Kui ma linna nimetaksin, kus see lugu sündis, siis oleksin ma wistist kadunud inimene. Sellepärast saab lahke lugeja, kes ligimisele köitkaela ei soowi, küllalt aru, miks ma linna asemele kolm kaunist risti maalin.

See oli siis *** linnas, kus iga ilusa pühapäewa pärast lõunel kõik wärske mereõhu armastajad elanikud peauulitsasse, nõnda nimetatud Mewski peale wälja tulewad iseendid waatama ja teisi näitama. Muisugune ilus pühapäewa pärastlõuna oli kadunud aasta hakatusel ka minukese mu hea sõbraga toast wälja uulitsale meelitanud. Inimest käis nii paksult edasi tagasi, nagu seda *** linnas arwa näha on. Meie jutt oli niusuguste sündmuste peale juhtunud, mis meid isegi *** linna tiimuta inglite wasta pimedaks tegi. Iseäranis oli mu selfimees sügawasse waidluse laande kukkunud, kuna mina ikka weel wahete wahel ka mõne pilgu mööda wuhisewate punapõskete peale wiskasin, kes stin linnas iseäranis armsaste naeratada oskawad, just nagu oleksiwad nad Olewikust iluteadust studeerinud. Selle trahwiks pidin muidugi sõbrale mõnikord waidluses järele

andma, sest tema oli täitsa asja juures ja ei lasknud ennast wälimisest ilmast eksitada. Siia juurde pean omalt poolt asja selgituseks veel lisama, et ta ka enam poisimees ei olnud. Mis sel wiisil inimesel wiga ilusate piigade seas kõndida ja oma mõtteid loogika kaalul mõõta ning siis wastase löömiseks täie rõhuga wälja puistata! Ma usun, seda wõib igaiuks teha, kellel noor kena naisuke kodus on: kõik tehakse ju ilusa teise poole auuks!

Isäärانىs wangistas mu tähelepanemist üks weider abielu paar. Pikapäraline, keskealine, kobranahka kasuka kraega linna isand kõndis keset uulitsat ja talutas üht naisterahwast oma käe all. Aga see oli wigur! Kõrge willane kübar kahe hani tiiva wandiga peas, mis imekenaste ta tagasi löödud otsaesise ja üles waatawa ninakesega ühte sündis. Ja mis sugune imelik ülikuub kattis weel ta tugewat keha! Riide rohkuse järele wõis teda rikamate perekondade sekka lugeda, kui neid *** linnas Balti raudtee ehitamisest saadik weel peaks olema. Igalt poolt lai ja ruumikas, muud kui keskelt nii peenike, et mul halastaja Samaria mehe hea süda sees tuskuma hakkas, mis mind sundis teda manitsema minema, et ta mitte linna majade wahelt wälja tuule kätte ei läheks, kus ta nõrk keha keskelt katki wõiks kukkuda. Ma wõtaksin pipart selle peale, kui looduse uurija Linné, kui ta praegu siin oleks, teda mitte Ladina kümnega ühte klassi ei loeks. Aga mis on sur-

nud Padina keele kümned selle elama kümne vastu, kelle näost lahke naeratamine ja põhjatu iseene meeldimine wälja woolab!

— Kas sa tunned seda würsflikku paari? küsisin ma sõbralt ta waimustatud jutu wahele, mida ma ainult poole kõrwaga olin kuulnud.

— Missugust würsflikku paari? andis ta wahetufaselt wastuseks, sest ta ei armastanud mitte seda, et tähtsate asjade juures teist juttu tehti.

Ma nõkutasin peaga mööda minejate poole.

— Haa, see on ju rätsep Kael oma teise-poolega.

Minu nägu pidi wist küll imestamise pärast kuu suuruseks olema weninud, et paar mööda minejat punapõske heledaste naerma plahwatasiwad. Trahwiks naerjatele wiskasin ma neile õige wihase pilgu järele, kes ikka weel kanges naeru tujus edasi rühkisiwad.

Kui ma jälle silmad ümber pöörsin, oli rätsep Kael oma madonnaga juba pealinnalase wiisi jalgteele meie ette tulnud, nii et meie mõlemad nende jälgedesse astudes edasi sammusime. Nad rääkisiwad isekeskes tasakeste ja ma pean kõigile tunnistama, et ma nende juttu salaja kuulama hakkasin, sest seda seltsi inimesed näewad tihti seest niisama imelised wälja kui wäljast.

— Waata, meheke, kas ma ei ütelnud, et mu uus ülikuub imestust äratab? ütles naine.

— Seda ei oleks ma küll wõinud uskuda,

wastas mees. Iga üks, kes mööda läheb ehk vasta tuleb, wahib naerdes su otsa. Ma ei pea seda aga mitte heaks täheks.

— Mine ikka, rumal, kui nad mind imeks panewad, siis on ju sellest küllalt. Kas nad selle juures nutawad wõi naerawad, see on mulle üks puhas.

— Kas sa ise selle ülikuue moe wälja arwastid? küsis rõõmus mees kõige paremas tujus.

— Miipalju tead sina ka asjast, põlastas naine. See on kõige uuem Pariisi mood, mida sin muidugi meel ei tunta. Kas sa arwad, et see õige, südamest tulnud naer on, mis sa niisuguste mokaades näed? Waata, mis mina sulle ütlen: naer on küll moka otsas, aga kadetus südames. See on see asi.

Selle juures löi ta pae tagasi, et kuke tiima wandid kübara külles aina wabisesiwad.

— Soo, nüüd tean ma kah, mis inimeste naerused näod tähendawad, rääkis mees ja tegi enesele seal juures nii targa näo, nagu oleks ta Marao unenäod ära seletanud. Ega ma sind ka muidu ära ei oleks kosinud, kui sa nii tark ei oleks olnud. Minul on selle peale hea nina, et ma inimese waimuanded kohe ära tunnen.

— Oh mis auu, plahwatastin mina wälja. Meie eel kõnniwad ju päris waimuwürstid.

— Ära nii waljuste kõnele, nad kuulewad ise ära, keelas mind sõber.

— Pole wiga, waigistasin ma sõpra. Nad ei oska wistist meie keelt. See naine on wistist Egiptuse haudadest ära põgenenud. See riide mood on kõige vähemalt 100 aastat wana ja praegusel ajal ei kannu teda keegi õige aruga naisterahwas.

Aga nüüd oli tuli takukoonlas. Ahke rätsepa emand oli minu sõnu kuulnud. Ta pööris näo minu poole; see lõkendas wihast, silmist kiirgasiwad häwitawad wälgud minu waesekehe peale. Ma seisin kui hobusewaras wiimse kohtu ees.

— Kuidas mõite ütelda, et need riided 100 aastat wanad on? oli esimene müürin, mis ta enne lahkeste naeratawast suust tuli. See on kõige uuem mood, mis üleüldse ilma pääl on olemas ja teie ütlete, et ta 100 aastat wana on.

— Jäta järele, Epuke, waigistas hea südamega mees — ära oma „kundeid“ pahanda!

— Sina pea nüüd oma suu, oli kõwa wastus, ja mu hea eestkostja pidas ka suu. Naiste auu on õrn ja sellesse ei tohi keegi puutuda.

Mina olin kui wõlla ees. Hakka nüüd mõera linna uulitsal naistega tülitsema, wõi palu temalt oma patt andeks. Ma tundsin naiste südameid juba ja teadsin wäga hästi, et iga sõna sin häda toob, mis ma weel hammaste tagast lahti lasen.

— Pähme kus kolmaskümmend! ütlesin ma ja tõmbasin oma sõbra kättpidi kõrwale, et aga wihastawast moeratjutajannast lahti saada. See oli

aga kõige halwem tükk, mis ma mõisju teha. Nüüd olin ma ka oma sõbra hädaohusse kiskunud.

— Herra Saulis, teie tunnete seda hirmust inimest, hüüdis rätsepa emand vihast lõkendama näoga. Ta on mind teie kuuldes teotanud — teie peate nüüd tunnismeheks olema — mina ei mõi niisugust teotust mitte kinkida — ma kaeban la kohtusse — teie olete mu tunnismees.

— Kallis Maela emand, ärge ilma asjata pahandage, kostis sõber minu eest. Mu sõber on weidi kõlbmata sõnu teie uut moodi riiete wastu tarmitanud, aga seda mõite talle ikka weel andeks anda. Mis teab meesterahwas naisterahwa riite-
lest? Seda mõite ju isegi ära arvata. Ärge selle-
pärast nii suurt kára tehke. Ta ei ole siit linna inimene ega tunne sinseid kombeid. Leppige te-
maga ilufasti ära; ta on õige lõbus meheke, kui leda rohkem tundma õpite.

— Lepi ära jah, naesuke, awitas isand Mael ka weel taga järele.

— Mina ei lepi mitte, kärkis naine oma mehe otsa wandates, nii et enam sõnagi minu peast-
miseks ei kõnelenud. Mõi sina tahad ka juba minu teotajate eest seista! Kas sa ei tea, et naine ja mees üks on. Mis mina tahan, seda pead ka sina tahtma, ja muud midagi.

Kõik lepituse katsed läksiwad noota wedama. Meie lahkusime selle teadusega, et ma auuteotuse pärast uulitsa peal kohtu ees wastust pean andma!

Mu sõbrale ega minule enesele ei teinud see mitte suurt peavalu, vaid astusime üsna rahulise südamega koju poole. Ma rõõmustasin veel palju rohkem, et elutarkuses kena paragrahwi juurde olin õppinud.

Ma jäin veel nädalapäewadeks * * * linna ja õppisin ta kombeid ka mitmest teisest küljest tundma. Selle aja sees oli juhtunud lugu rätsepa Aaela emandaga mõnegi lõbusa tunnikese annud. Aga mis wanasõna ütleb: Pill tuleb pika ilu järele, olin ma üsna ära unustanud. Ka minul oliwad Aaela emanda ähwardused meehest läinud, iseäranis veel wiimsel õhtul, mis ma * * * linnas wiibisin.

Tälle istusin ma oma sõbraga laua ääres ja kõnelesin temaga veel wiimsed asjad läbi, mis südame peal enne lahkumist kipitawad. Seal läks üks lahti ja üks kohtuteener astus sisse.

— Kas siin elab herra Soomets? küsis ta wiisakalt.

— Mis undist kuulub? andsin ma wastuseks.

— Kas teie olete see?

— On see auu küll.

— Rahukohus kutsub teid homme hommiku kella kümneks ette.

— Rahju, ma sõidan homme homm. kell kaheksa siit ära.

— See ei ole minu asi. Ma täidan kohtu

käsku. Siin on ettekutsumise sedel. Palun Teid oma nime alla kirjutada, et teda näinud olete.

Sellega andis ta sedeli mu kätte. Seal peal seisis: „Sellega saab August Soomets 19. jan. 1890 kella 10-neks kohtu kriminal jaoskonna ette kutsutud, rätsipa naise Ep Kaela teotamise pärast uulitsa peal.“

— Oo, no sellest asjast saab weel nali tulema, hüüdsin ma imestusega ja pigistasin kutsesedeli oma käe alla. Mõi niisugune pauk pidi weel mu pihta tulema! Hüüd ei saa siit enam ära minnagi. Ma uskusin enne, et selle linna ilusad weel mu oma nõiduse wangi wõtawad, aga näe, nüüd tuleb politsei ja pistab enese juurde puuri.

— Kas herra Saulil ka ettekutsumise täht on? küsisin ma kohtu teendrilt.

— Jah on, aga ma ei saanud talle weel seda ära anda, sest et ma teda kodust ei leidnud.

— Andke siis siia! ütles mu sõber.

— Teie olete hra Saulis?

— Jah.

— Wäga hea, siis on mu jalawaem wähendatud.

Mu sõber wõttis tähe wastu, luges ta läbi ja kirjutas oma nime alla. Kohtuteener tänas ja läks minema.

— Hüüd oled sa minu peale tunnistaja, ütlesin ma sõbrale. Mistist pidi mu heal ehk nagu nii naljakas olema, et ta walju healega naerma hakkas.

— Hüüd oled ja küll kimbus! osatas ta veel pealegi. Sina lähed muidu meie käest liig ruttu paku, kui linnawalitsus mitte selle eest hoolt ei kannaks. Ma tahan rätsepa Maela emandale tõeste selle eest kasfiküüru teha, et ta sind veel siin kinni peab.

Mis aitaswad kõik naljatused, järgmisel päeval pidin ikka kohtusse kõmpima. Ma olin aegsaste seal, aga oma tuttava kaebaja leidsin ometigi veel eest. Palwekirjad ja paar teist asja olidwad enne ees, siis kutsuti mind rätsepa abikaasa Maelaga ette. Tunnistajad rätsep Mael ja minu sõber Saulis wiidi kõrwale kambrisse nii kaua wangi, kuni ülekuulamine lõpnud.

— Epp Mael, mis on teil kaebada? küsis kohtunik.

— See herra siin — ta näitas käega minu peale — teotas mind minewal pühapäewal uulitsa peal.

— Kas olete seda teinud? küsiti minult.

— Ei ole, wastasin ma.

— Wasta ajab, kuriwaim, phawatas minu peale kaebaja wahjele. Kas teie ei ütelnud, et mul saja aastased riided seljas on?

— St, waigistas kohtunik. Küsimine on minu asi, teie kõnelege, kuidas herra Soomets teid teotas?

— Tema ütles, et mul saja-aastased riided seljas on ja terwe Pühawaimu uulits wõib ometi

tunnistada, et ma nad Ammende poest olen olnud ja kõige uuema Pariisi moe järele õmmelnud. Seda teotust oleksid palju mõinud kuulda ja sel wiisil mu auu mudasse tallata. Seda ma ei salli ja ma palun kõrget Keisri rahukohut, et ta seda meest nõnda trahwib, et ta ei tea kui wana ta on.

Taewas teab, mis ta weel kõik oleks rääkinud, kui kohtunik mitte teda wait ei oleks käskinud jääda.

Nüüd küsiti minult, mis mul selle kaebduse wastu ütelda olla.

— Ma ei ole selle emandaga rääkinud, waid oma sõbraga, algasin ma oma kaitskõnet. Sellele ütlesin ma, et see riide wiis wistist 100 aastat wana on, mida see naisterahwas, kes meie ees käib, kannab. Riide kohta ei ole ma sõnagi lausunud.

— Ja kes see naisterahwas oli?

— Seesama, kes siin minu peale kaebab.

— Kas teie tunnete teda?

— Ei tunnud.

— Ja teil ei olnud tema wastu ka mingit miha ega waenu?

— Ei olnud.

— Tunnistaja Saulis tulgu ette.

Saulis tuli.

— Mis teate teie rätsepa abikaasa Maela teotamisest kõnelda? küsis kohtunik.

— August Soomets ütles, et see riide mood, mida meie eel kõndija naisterahwas kannab, on

mähemalt 100 aastat wana ja et niisugusi miisi nüüd sugugi ei kanta. Meie eel käija oli rätsepa Aela obikaas Epp. Tema kuulis seda juttu, pööris ümber ja ähwardas August Soometsa kohtusse kaebada teotuse eest, sest tema olewat oma riided kõige uuema Pariisi moe järele õmmelnud.

— Kas August Soomets ei tahtnud Epp Aela pilgata ehk teda meelega wihastada? uuris kohtunik.

— August Soomets ei ole sugugi meie linna elanik, ta ei tunnud Epp Aela ega wõinud ka tema kohta sellepärast mingit mõtet olla pilkamiseks. Riidemoodidest wõib ta ka õigusega kõneleda, sest ta on wanaaja teadust uurinud ja tunneb riiete moodisid wäga hästi.

— Nüüd kutsuti rätsep Ael ette.

— Mis teie oma abikaasa teotamisest teate rääkida? küsis kohtunik.

— Auus kohtu herra, ma usun, mu naine teab sellest tohkem kui mina, kõneles isand Ael kulmusid kõrgele looka tõmmates. Tema on mulle seda küll kümme korda ette rääkinud, äga ma pean auulikule kohtule tunnistama, et ma mitte hästi meeles ei jõua pidada. See on ikka õige küll, mis ta kõneleb. Ta on wa õiguse armastaja inimene, teda wõib auulik Keisri kohus uskuda küll. Aluud ei tea ma midagi enam ütelda.

Pealtkuuljad kihistasiwad naerda, ka kohtunik muigas mokki.

— Ep Hael, teie kaebdusel ei ole mingit põhja, rääkis kohtunik. August Loomets ei ole teid mitte laimanud, ta on ainult teie riietest rääkinud, mitte teist enesest. Kas teie ei taha ära leppida?

— Mina ei lepi mitte; ega ma omeli kestamis ei ole, ei iga üks võib mu riideid naerda. Kui siin midagi ei mõisteta, lähem ma kas wõi sinatise otsaga ära, aga õigust ma pean saama.

— Mis õigust teie siis soovite?

— Et see mees mu riideid ei tohi naerda.

— Kas teil on mingit tunnistust, et teie riided tõeste uue wiisi järele on testud?

— Ma wõin oma moe lehed siia tuua, mis ma Pariisist olen saanud, seal wõite ise näha, kui niisuguseid asju junnete.

— Kui kaua selleks aega läheb, kui lehed siia toote?

— Wiie minuti pärast on nad siin!

— Hea küll, wiie minuti pärast tuleb teie asi jälle ette.

Ep Hael kadus kui tuul uksest wälja.

Müüd toodi mulle nõõri kaela. Kui tal uued moe lehed ette olivad näidata, siis oli mu tõendus peaaegu teotamine ja selle järele wõisin ma trahwi alla langeda. Ma ootasin põksuwa südamega, mis lähem tulewik toob. Pariislased on ikka ku ära seletamata inimesed, et nad otse wanad wiisid jälle

üles wõtawad, kuna nad juba kolikambris ära on hallitanud.

Maheajal kogus ikka rohkem inimesi kohtu saali, nii et kaotajal siin palju kahjurdõmulisi nägusid näha oli.

10 minuti järele tuli Ep Aael tagasi, kimp paberit kaenla all, uus kleit jälle seljas.

— Siin on mu moelehed, ütles ta ilma aja-miitmata kohtu laua ette astudes.

Kohtunik waatas ta imelise kleidi peale ja wõttis paberid wasta.

— Kust te need lehed olete wõtnud? küsis ta siis.

— Pariisist, Pariisist! oli rutuline wastus. Ega ma siis muidu ei räägi, mina pean kõik maailma moelehed; waatke, siin on see pilt, mille järele ma selle kleidi tegin, mis mul praegu seljas on.

Seal juures pööris ta enese kord kannu peal ümber, et kohtunik ta kunsti wõiks imetleda.

— Kui teie, auus kohtuherra, weel seda teaks, mis need lehed mul kõik maksawad!

Mina wiskasin pilgu nende lahtiste määritud lehtede peale ja nägin seal ka tõeste sarnasid wigurid, nagu rätsepa Aaela abikaas praegu ise oli. Pagana tükk, kuidas wõisin ma nii ennast petta?

— See moeleht siin, mille järele teie oma pika kleidi olete teinud, kannab aasta nummert 1790 ja on seega 100 aastat wana, kõneles kohtunik.

Pealtkuulajate naerukaja oli waewalt weel waiqistada. See oli ootamata pauk minu wasta-sele ja peastja minule. Ma lõin silmad wõidurõõmus tema poole. Ta seisis kui keedetud wähk kohtuniku ees, silmad häbi täis.

— Kuidas teile Pariisist nii wanad moelehed on saadetud? küsis kohtunik.

— See prona on need lehed ostnud minu käest riiete sissepakkimiseks, poolteist kopikut nael, rääkis üks Tuut pealtkuulajate seast. Mina kiitsin, et hea uus Pariisi mood on, wõib teha kena kleit selle järele, mis kellegil teisel linnas ega maal ei ole.

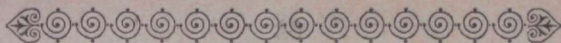
Küüid ei jõudnud pealt kuulajaid enam waiqistada. Kohtunik raputas kõigest jõust kella ja pidi seadust meelde tuletama, enne kui inimesed rahule jäiwad. Otsusetegemine kestab mõne piinliku minuti, siis kuulutati ette:

„Ep Aaela kaebdus August Soometsa wastu on tühjaks mõistetud. Kui Ep Aael sellega rahul ei ole, wõib Rahukogusse edasi kaebada. Palwekiri on kahes eksemplaris 14 päewa jooksul sisse anda.“

Ep Aaela ei ole sellest saadik enam oma uue kleidiga uulitsal nähtud, ega pole ta ka edasi kaebanud.

Kui ma * * * linna peale tagasi mõtlen, siis tuleb mulle ka ikka rätsepa emanda Ep Aaela lugu meelde.

Gas oli wanadel Gesslastel eluwiisk kõlbdust (morali)?

Ajalugu ei räägi meile wanade Gesslaste kodusest elust, nende iseloomust ega hariduse järjest midagi tähelepanemise vääriks. Ka meie kõige parem wana ajaloo kirjutaja Läti Hindrik ei ole rahwateadlisest küllest õieti ridaugi kirjutanud. Ajalugu annab meile selle küsimuse kostmiseks nii wähe teatust, et nende järele weel mitte põhjendatud otsust ei wõi anda. Põhjendatud otsust wõime alles siis ühe rahwa eluwiisi elukõlbdusest anda, kui meie ta sekka läheme ja tema tööd ja toimetusi tähele paneme.

Aga kuidas wõime ühe rahwa sekka minna, keda enam ilmas ei ela? Aastasajad on nende hana küinkad maa tasa kulutanud ja halja muruga katnud, nii et meie enam kohtagi ei tunne, kus nende luud puhkawad.

Meil on weel hallikaid, kust kaunist kuldset tõtt wälja woolab, mis meie esivanemate elu, nende südame tuskumist ja mõtlemist nagu preeglis näitab. Need hallikad on meie rahwalaulud, wanad sõnad, muinasjutud ja wanausk. Mis wana Gessirahwas oma südames on tunnud, seda on ta laulus awaldanud, mis ta mõistis, seda pani ta wanafõnadesse järeltulewale soole õpetuseks. Ta

muinasjutud ja usk näitavad, mis sugused mõtted tal hea ja kurja kohta olivad. Ja mõtted hea ja kurja üle ongi eluviisi kõlbduse tuum.

Eluviisi kõlbduS (moral) on elu juhtnõör, mis inimest hea poole saadab. Eluviisi kõlbduS on sel inimesel, kes tahtmisega head teeb ja kurja vastu mõitleb. Kes meelega kurja külvab, hukatust otsib ja õnne rikub, see on eluviisi kõlbduSeta inimene. Eluviisi kõlbduS nõudmise esimene tingimine on: Tee head ja hoi kurja eest! Heategemine ei tohi mitte mõne välimise mõju ehk tarviluse sunnil sündida, vaid eluviisi kõlbduSega inimest peab sifimine nõudmine ilma kõigi välimiste põhjusteta head teole kihutama. See sifimine nõudmine, head teole kihutaja, on kohuse tundmus, wooruse aluspõhi, eluviisi kõlbduS hoone nurgakivi. Täida igakord oma kohust, siis oled sa eluviisi kõlbduSega inimene. Mis su kohus teha on, seda ütleb sulle kohuse tundmus — südame tunnistus, sest tema on see mõõdupuu, millega inimene oma tahtmisele võib sihti anda ja tegemist mõõta. Kohusetäitmisest kasvab woorus välja. Teeks saanud kohuse tundmus on woorus. Kes kohust kohuse enese pärast täidab, see on wooruslik inimene, tal on woorust. Kellel woorust ei ole, sel ei ole ka elukombete kõlbduS. Wahelmist olekut siin ei ole, just niisama kui tule ja wee, tõe ja wale wahel. Sellepärast võib elukombe seadus kõik inimesed ainult kahte liiki jaotada: Eluviisi kõlbduSega

ja eluviisi kõlbdufeta, ehk selgemalt häiks ja hal-
muks inimesteks.

Misuguste seltsi langewad meie esivanemad?

Wooruslik elu juurdub perekonnas. Pere-
konna elu alus on abielu, sest abieluga algab pere-
konna elu. Wana aja rahwaste juures oli wiisiks
naisi warastada ja rööwida. Eesti rahwalaulu-
des ei tunta seda wiisi mitte, üksi naise ostmisest
teawad nad kõnelda. Kalewipojas kuuleme paaris
kohas naise rööwimisest, aga siis on ka wargad
mõlemal korral sortsilased, paha wägede mõju all
seisjad, kelle tegusid iga inimene põlgab.

Kaisewõtmise juures ei sündinud wägivalda.
Poisil oli waba walimine, tüdrukul woli, kosijat
wasta wõtta ehk tühjalt tagasi saata. Tõendusit
saame selleks rahwalauludest tosinate kaupa. Olgu
näituseks:

Salmel käisid kolmed kosjad
Üks oli kuu, teine päewa,
Kolmas tähte poisikene.

Kalewip. I. 177—85.

Salme leiab mõlemale esimesele kosilasele süüdi
ning wõtab wiimase wastu:

Bakkab hellaga elama,
Marjaga maja pidama.

Mil wiisil noorpaar kodus elas, seda aimame
neist õpetustest, mis neile pulma majast kaasa anti:

Meikene, noorukene,
 Kui saad oma koduje:
 Ole hommiku usua,
 Enne päewa õne peale,
 Enne varast walge'eda,
 Enne kulda koidukesta,
 Enne kui üia äratab:
 Kõi läbi karjalaudad,
 Kase läbi lamba laudad,

Pähi tuba tungimata,
 Oth luuda luukimata:
 Siis mine üia ärata,
 Siis mine ümma ärata.

V. K. II 2 18)

Häifamasugust õpetust saab ka peigmees:

Peinkene, peenikene,
 Hoin mu õile ilasasti.
 Ära anna üia lüia,
 Ära anna ümma lüia,
 Õpeta ise ilusti.
 Kui lähed rehti peksemaie,
 Kuke puust tee koodikene,
 Makterane warrekene,
 Kui ep saa kooti korda lüia,
 Tee his nüidist piitsakene,
 Õle kõrrest warrekene,

Mine naista naljatama,
Küll his hoodid korda käiwad.

(V. K. 220)

Seda kaunist salmikest, mida rahwa loomulik mõistus lihtsates sõnades ilusaks eluviisi õpetuseks kokku on sidunud, võime Schilleri tuttawa kella-lauluga võrrelda :

(Zum Werke, das wir ernst bereiten,
Bezieht sich wohl ein ernstes Wort:
Wenn gute Reden sie begleiten,
Dann fliehet die Arbeit munter fort.)

Siit näeme, et meie esivanemad juba seda tundsiwad, mis uue aja waimukangelased haritud rahwaste eluviisi kõlbduse põhjusseaduseks panewad.

Perekonna liikmeid ühendas südamelik armastuse side. Kui hellaste lapsed oma wanemaid armastasiwad, näeme nooriku kodu jumalaga jätmisest.

Isakene, emakene!
Küll mina kaugele lähen,
Kaugele isa kodusta,
Kaugele ema kojasta,
Mõera rahwa keskeella:
Siiski ei unusta isada,
Siiski ei unusta emada,
Unusta ei wellekefi,
Unustagi õekefi.

(V. K. II. 233)

Kes ei tunneks seda liigutavat laulu, milles tütar haual oma ema kurdab! Eks see ei ole kõige elavam tunnistus kustumata lapse armastusest! Nii-sama hellalt räägib ema oma lapslega:

Kutsun ohaka hoidemaie,
 Kaera kõrre kiigutama,
 Kasteheina kaitsemaie:
 Ohak, ohak hoia lasta,
 Kaerakörri kaitse lasta! ine.

Siin on ema arm lauluks saanud, mis kollistades lapse õrna südamesse kostab. See on luule püha õhk, mis siit imet tehes vastu lehwib.

Keist näitustestgi juba näeme, et wanade Eestlaste perekonna elu heal järjel pidi olema, et nad eluwiihi kõlbdusest lugu pidasivad. Lapsed armastasivad wanemaid, wanemad juhatasivad lapsi õigele eluteele, abielupaarid elasivad armastuses ja puhtas elus. Et wanemaid auustati ja sellega ju ristiusu neljandamat käsku täideti, tunnistab juba see wanafõna:

Hallipead auusta, kulupead kumarda.

Eestlastele pannakse süüks, et nad riiakad, tüliarmastajad — seega ilma wooruseta inimesed olnud. Aga wanad Eestlased leadsivad, mis kahju tüli toob, sest

Rahu kosutab, wacu kautab.

Tüli eest hoiatatakse:

Teraw kirwes leiab kiwi.

Kes tuult külwab, see tormi lõikab.

Kes teisele anku kaewab, see ise hisse langeb.

Süsi hakkab sõest.

Mende wanaõnade sees on see eluviisi õpetus: Ela rahulikult, ära tee tüli!

Tüli, mis juba hõõgumas on, waigista hea sõna ja targa nõuga:

Hea sõna wõidab wõera wäe.

Enam tehakse nõunga kui jõunga.

Paha ei paranda paha.

Pigimise armastus on üks woorus, mida ristiusk meid õpetab: „Armasta ligimest kui iseenast! Eesti rahwa laul ütleb:

Ärge teine teista põlg'ke!

Waatke selle metsa peale,

Wahitke too waariku peale:

Mõni puu on pikema,

Mõni haawa halwema,

Mõni kaske kõwerama.

Kas nad teineteista põlgwad?

Teineteise oksakehi?

Ühte kokku kummardawad,

Ühte paika painutawad.

(V. K. I.)

Miisama saab kawalus, kurjus ja tigheidus igas Eesti muinasjutus oma paraja palga. Kuskil ei jää ülekohus nuhtlemata ega hea tegu palgata.

Dialgi ei kata kuritööd nii paks saladuse öö, et seda kätte ei saa :

Ülekohus ei seisa kottis.

Kus tegijaid, seal nügijaid.

Ahnuft pidasivad manad Eestlased kõige kurja juureks. Teda karistatakse ennemuistsetes juttudes kangeste.

Elawaid näitusi saame meie pea igast Eesti muinasjutust, kust wälja paistab, kui sügaw põlgdus selle aegses rahwa waimus ahnuuse wastu elas. Hoolsust, õiglast ja auusat meelt maksetakse igal pool ülemiste wõimude poolt kuhjaga kätte, aga ahnuft, tighedust, walskust ja kõiki muud kurja nuheldakse raskesti. Kes neid nuhtlust ei tahtnud ära teenida, see pidi wooruslikult elama.

Ka töömehe wirkus oli woorus, mis üleüldiselt nõueti :

Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal

(Piiblis: Igal asjal oma aeg ju.)

Kes enne koitu kobistab, see warem leiwa meheks saab.

Tänafida toimetusi, ära wiska homse waru.

Uni ei anna mitte kuube, magamine maani särki.

Jumal hooletut ei hoia ega laiskā ei toida.

Mehe ülem ehe on julgus, waprus.

Kes kahju kardab, see õnne ei leia.

Julgeja hädale, julgeja õnnele.

Kartlik ja arg mees saab Eesti muinasjuttudes igal pool pügada, kuna julge ja wapra pä-

ralt alati mõidu plats on. Tihti on „loll wend“ just julguse läbi õnne leidnud, sest

Kuidas lükkad, nõnda läheb.
Igaüks oma olemise tegija juu.

Meed sõnad kutsuwad igaüht iseene eest hoolt kandma. Kas see ei ole oma kasu püüdmise, mis ebamoorus on? Kui iga inimene õigel wiisil enese eest hoolt kannab, siis on kõikide eest ilmas kõige paremal wiisil hoolt kantud.

Hsk jumaluse sisse on rahwa ülem elusihht. Wanade Eestlaste ülem elusihht oli waga, jumalate meelepäraline elu. Nende jumalad seisawad eba-wiisi kõlbduuse poolest kõrgel. Hommikumaa rahwaste ja ifegi Greeklaste jumalad tuliwad inimeste sekka, elasiwad inimeste tüüartega lubamata, kõlwa-tut elu. Eesti wanauks tunneb ainult jumalaid, kelle eluwiiisid ükski kirk eaa kõlbduuse wastane tegu ei tumesta. Mad on inimeste sõbrad ja kaitsjad igal ajal ja hiilgawad kõigile surelis-tele aatelse elu eesmärgina. Kui wanaisa ilma oli loonud, siis ütles ta oma alamatele jumalatele: „Papsed mina olen ilma tühjaks maaks loonud, teie asi on teda ilusaks teha. Siis tahan ma maad kõigi elawate loomadega täita ja pärast inimest luua, kes kõigi üle peawad walitsema . . . Teie peate inimestega sõbrustama ja nende seas elama, et neist üks sugu kaswaks, kes kurja mitte enese üle mõitu ei laseks saada. Kurja ei

wõi ma ilmast kaotada, sest ta on hea mõõtja ja kihutaja."

Allis pagana aja harimatad Eestlased hea ja kurja üle mõtlesivad, sedasama ütleb Saksa kuulus luulekirjanik Gööthe oma kõige paremas kirjatöös „Faust“ kurjast:

„Ma olen üks jagu sellest jõuust, mis ikka kurja tahab teha, aga ainult head teeb.“

See ei ole mitte enam paljas luulelik mõtete wanast ebajumala usust, waid tõeterake, mis ka väga hästi haritud ristiusu rahwa waimuwara salwe sünnib. Just seesama, mis Gööthe teisel kujul on ütelnud.

Iga rahwas on oma lapsepõlwes enesele niisugused jumalad luuletanud, nagu ta ise oli, muud kui ilma oma wigadeta. Jumalate õpetusest näeme iga rahwa iseloomu, laadi (karakter). Olivad ta jumalad tigidad, riiakad, filmahimulised, siis oli ka rahwas niisugune. Jumalatele andis ta niisugused omandused, mis tema arwates eluwiiši kõlbuse kõrgusel seisivad. Eesti peajumal — Wana isa — oli inimeste sõber, kes oma eluwiišides kõigile surelistele paleuslikuks eesmärgiks elas ja kõik alamad jumalad pidivad tema käsu peale endid inimestega sõbrustama ja neid aitama. Jumalate õpetus on rahwa südamete peegel. Selles peeglis näeme oma esivanemate kombeid laitmata puhtuses. Kes kurja tegi, sai armuta nuhelda. Kurjategu ei jõudnud jumaladki andeks anda.

Kuidas töö, nõnda palk

oli wanade Eestlaste sõna. Patu andeks saamist ei tunne Eesti muinasjutud ega rahwalaulud, ei ka usk. Kahetsus ja palwe ei aita midagi. Kalewi poeg eksis kord Saare piiga wasta, ta kahetses seda südamest, aga karistus ei jäänud ometi tulemata. Meie ei leia kuskilt palweid jumalate poole, inimese eksituste lepituseks. Ainult wiljasigiduseks loomade kaitsmiseks, sõja õnneks jne tuuakse olw-ridi ja tehakse palweid. Olgu siin üks näituseks:

Tule, tule, tuulekene,
 Käi hellu hingekene,
 Löötsu Looja lelikene,
 Wii weita wilja pealta,
 Kastet kaera kõrre pealta,
 Härmatust hämara pealta:
 Wili wihmalla idaneb,
 Rohi märjalla mädaneb.

Tume on, mis pagana aja Eestlast heategudele ja woorusele kihutas. Nende elu pärast surma warjuriigis — toonelas oli waikne ja waewaline ilma iluta ja rõõmuta. Pärast surma ei olnud heal inimesel oma heategude eest midagi palka loota. Inimese kõrgem elusihht oli ajalik, ulatas ainult hauani. Taga haua walitses wõim, mille wastu jumalad midagi ei teinud. Head ja kurja maksiwad jumalad elu ajal inimestele kätte.

Siin puudub silmanähtavalt üks wahetükk, mis meie wana jumalate usule augu sisse kisub. Mikspärast ei annud jumalad, kes inimestele kõiki head soowiswad ja nende sõbrad oliwad, mitte kurjatööd andeks, kui süütundja seda palus? Miks ei hoolinud nad enam pärast surma inimese saatusest? Kas neil wõimust ei olnud?

Meil ei ole oma wana usk mitte täies mundris käes. Meie auusad wana aja uurijad on liig hilja töösse hakanud. Kristiuse kuulutajad pidiwad kõige pealt pagana rahwa usukombed ära häwitama, enne kui nad tõsise Jumala uue templi üles wõiswad ehitada. Kui meie nüüd aastasadade järele rahwa käest ta usukohta segase pildi saame, siis ei ütle ja weel mitte, et ta omal ajal selgem ei olnud. Magu näinud oleme, annavad Eesti rahwalaulud, muinasjutud ja wanadsõnad meie esivanematest auuwäärt tunnistuse. Meil oli eluwiihi kõlbduft. Mis kaunil järjel. Nende lauludest lehkab sügaw hingeline õhk, õrn tundmus ja kange eluwiihi puhtus wastu. Nende muinasjuttudes leiab ainult woorus auupalka, kuna iga ebawoorus raske nuhtluse wande all seisab.

Lõpuotsus: Wanadel Eestlastel oli eluwiihi kõlbduft, sest et nende juurest eluwiihi kolm peatingimist — kohuse tundmust, woorust ja ülemat elusihiti leiame. Nende perekonna elu oli puhas ja laitmata. Sõna pidamine oli mehe auu. Meie

ei kuule wandest kuskil sõnagi. Tal ei olnud mingit tähtsust. Sõna oli kindlam kui wanne:

Sõnast meesta sõlmitakse,
Sarwest härega seotakse.

Meie esivanemate ajalugu on pime kui sügisene kuuta öö, aga seda selgemalt säravad nende moorused kui kuldsed tähed möötmata kaugeft. Rõõmusta, sugumend ja õde, sa oled kaunist kändaust wõsunud. Su esivanemud teewad sulle auu; auusta nende mälestust! Katsu sügawamale nende salahallikatesse tungida, mis sulle nendest sõnumid toowad, siis oled sa oma rahwa õige laps.

